

James Joyce'un "The Sisters" Adlı Kısa Hikâyesinin Türkçe Çevirilerinde Kültürel Unsurlar ve Çeviri Stratejileri

Selen TEKALP¹

¹ Araştırma Görevlisi, Batman Üniversitesi, selen.tekalp@batman.edu.tr

Geliş Tarihi/Received:

29.06.2017

Kabul Tarihi/Accepted:

30.11.2017

Yayın Tarihi/Published:

27.12.2017

ÖZ

Bu çalışmada, James Joyce'un "Kız Kardeşler [The Sisters]" adlı kısa hikâyesinin iki ayrı çevirisinde çevirmenlerin kültürel öğeleri çevirirken yararlandıkları stratejiler incelenmiştir. Amaç, çevirmenlerin aynı esere yaklaşımının ne ölçüde değiştiğini ve hangi durumlarda ne tür stratejiler kullandıklarını saptamaktır. Türkçe çeviriler karşılaştırmalı olarak incelenmiş, çevirmenlerin kaynak metin ile hedef metne yaklaşımları kullandıkları stratejilerden yola çıkılarak tespit edilmiştir. Çevirilerden biri Murat Belge tarafından 1987 yılında, diğeri ise kitabın basımının yüzüncü yılı dolayısıyla 2015 yılında Merve Tokmakçıoğlu tarafından yapılmıştır. Çalışmada, çevirmenlerin kültürel öğeleri çevirirken ne tür sorunlarla karşılaştığı ve kaynak metinde iletilmek istenen mesajı hedef metne hangi şekilde aktardığı Newmark'ın ve Venuti'nin kuramlarından yararlanılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çeviribilim, *Dublinliler*, çeviri stratejileri, kültürel öğeler

The Cultural Elements and Translation Strategies in the Turkish Translations of James Joyce's Short Story "The Sisters"

ABSTRACT

In this study, two different Turkish translations of James Joyce's short story "The Sisters" in *Dubliners* have been examined in terms of the translation of cultural elements. The purpose is to ascertain how two different translators approach the same text and what kind of strategies they use during the transfer. The Turkish translations have been analyzed comparatively, and translators' attitude towards both the source and the target texts have been assessed with respect to the strategies they apply. One of the translations was performed by Murat Belge in 1987, while the other was carried out by Merve Tokmakçıoğlu in 2015 thanks to the centenary of the publication of *Dubliners*. The analysis has been carried out on the basis of Newmark's classification and Venuti's approach in order to determine what kind of cultural problems the translators face and how they transfer the intended message from the source text to the target text.

Keywords: Translation studies, *Dubliners*, translation strategies, cultural elements

1. GİRİŞ

1980'lerde çeviri bilim çalışmalarında ivme kazanan kültürel boyut, günümüzde de önemini korumaktadır. Bu tarihten önce çeviriye dair en çok tartışılan ve hala güncelliğini koruyan kavramlar "sadık" ve "serbest" çeviri olmuştur. Sadık çeviri, kaynak metnin içerik ve biçim özelliklerinin korunarak erek dile aktarılması olarak tanımlanırken, serbest çeviri kaynak dilin özgün yapısına bire bir uymaz; aksine daha esnek bir yaklaşımla bir nevi eseri yeniden yaratır. Ancak, bu iki kavram arasındaki sınırların kesin bir şekilde çizildiği söylenemez. Bir çeviri ürününü sadık veya serbest olarak adlandırabilmek için

birçok faktörün göz önünde bulundurulması gerekir. Bu nedenle, çevirinin sadık veya serbest olmasından ziyade asıl önemli olan kaynak metinde yazarın anlatmak istediği mesajı doğru verebilmek; yani orijinal eserin okuru üzerinde yarattığı etkiyi çeviriyle hedef okur üzerinde yaratabilmektir.

Çevirinin geleneksel anlayıştan sıyrılarak yalnızca diller arası değil, aynı zamanda kültürlerarası bir etkinlik olduğu çeşitli teoriler ve yapılan sayısız çalışmayla gözler önüne serilmiştir. 20. yüzyılda Nida ve Taber (1945) çeviride kültürel öğelerin de dilsel öğeler kadar önemli olduğunu belirtmiş, Nida daha sonra “işlevsel eşdeğerlik [functional equivalence]” kavramını ortaya atarak metnin içinde bulunduğu bağlamdan bağımsız incelenemeyeceğini de gündeme getirmiştir. Öte yandan, Toury ve Even-Zohar (1978) çevirinin kültürle ilişkisine vurgu yapan kuramcılardandır. Even-Zohar (1978) çevirinin çok boyutlu bir sistem olduğunu ve bu sistemi çözebilmek için kültüre ihtiyaç duyulduğunun altını çizer. Toury ise çevirmenin kaynak dil ile hedef dile yakınlığını değerlendirir. Ona göre, hedef kültürün ihtiyaçları öncelikli olarak ele alınmalıdır. Bir başka deyişle çevirmen kaynak metnin hedef kültür için uygun olmayan öğelerini göz ardı edebilir. Burada bahsedilmesi gereken bir diğer önemli kuram da Skopos Kuramı’dır (Vermeer, 1989). Buna göre çevirmenin sonuca gitmesi, yani okura hitap edecek bir ürün ortaya çıkarması onun amacına bağlıdır. Böylece amacına hizmet edecek yöntem ve stratejilerle uygun bir çeviri eser yaratmış olur.

Newmark (1988) kültürel öğeleri sınıflandırması ve bu öğelerin çevirilerinde kullanılan birtakım stratejiler önermesi açısından önemli bir kuramcıdır. Ona göre kültür, çevirmenin başarılı bir çeviri oluşturma çabasında karşılaştığı en büyük zorluktur. Aynı zamanda, “kültürel kelime [cultural word]” kavramı bu bağlamda ilk kez onun tarafından ele alınır (Newmark, 1988b: 119). Diğer taraftan Aixelá (1996) da benzer şekilde “kültüre-özü öğeler [culture-specific items]” ifadesini kullanarak kültürel farklılıkların çevirmen kararlarını ne ölçüde etkilediğine değinir. Bunun yanı sıra, çeviri sürecinde yararlanılabilecek 11 adet stratejiden bahseder. Kültürel öğeler çeviribilimde birçok araştırmaya konu olmakla beraber çevirmen kararlarına yön vermede de giderek etkisini artırmaktadır. Bu hususta çok sayıda yol gösterici çalışma bulunmaktadır. Örneğin, Ağıldere ve Yener (1999), Yaşar Kemal’in bazı eserlerinin İngilizce ve Fransızca’ya çevirisinde kültürel özelliklerin yarattığı sorunlara değinir. Diğer taraftan Davies (2003), *Harry Potter* çevirilerinde kültürel öğelerin işlevini detaylı bir şekilde inceler ve bu öğelerin metni bir bütün olarak etkilediklerini savunur.

Çevirmenin metnin ait olduğu toplumun kültürel değerlerinin farkında oluşu, hedef kültürde aynı etkiyi yaratmak üzere uygun stratejiyi bulmasında ona yardımcı olur. Çevirmen, yabancı bir kültüre ait öğeleri (deyimler, kelime oyunları, alışkanlıklar vs.) aktarmak istediğinde, seçim yapmasını ve belli bir karara varmasını gerektiren durumlar çıkabilir. Bunu yaparken kaynak metnin yörüngesinden çıkmadan onu hedef bağlama uyarlayacak yöntemler geliştirmelidir. Nida ve Taber (1945)’in deyişiyle, kaynak metnin kaynak okurda yarattığı etkiyi çevirisiyle hedef okurda yaratabilmelidir. Kültür son derece karmaşık bir ilişkiler bütünüdür; tarih, din, sosyal yapı, gelenek ve görenekler ile günlük yaşamdan kesintiler içerir. Çevirmen eserini yaratırken karşısına çeşitli engeller çıkması kaçınılmaz olduğundan karar verme süreçlerinde kendisine büyük görevler düşmektedir. Bu süreçte, özellikle de kültür bazında karşılaşılabilecek temel zorlukları belirlemek için birtakım eserler incelenerek çeşitli çeviri stratejileri saptanıp daha objektif bir çeviri eleştirisi mümkün kılınabilir. Burada Venuti (1995)’nin yerelleştirme [domestication] ve yabancılaştırma [foreignization] kavramlarını ele almak gerekir. Bu iki çeviri stratejisi ya da yaklaşımı, kaynak metnin nasıl aktarıldığı ve çevirinin hedef kültüre ne kadar yakın olduğuyula ilgilidir. Yerelleştirmede kaynak metin erek dil ve kültüre uygun hale getirilir ve bu arada bazı kayıplar meydana gelebilir. Onun tam tersi olan yabancılaştırmada ise, hedef dile tam uyum sağlanmasa dahi kaynak metnin içeriği olduğu gibi korunur.

Çalışmaya konu olan hikayenin yazarı James Joyce İrlanda'nın başkenti Dublin'de dünyaya gelir. Genç yaşta Dublin'den ayrılan Joyce, Avrupa'nın birçok şehrinde bulunur ancak o hiçbir zaman "başarısızlık, hınç ve mutsuzluk kenti" dediği Dublin'den bütünüyle kopamaz. Her ne kadar Dublin yokluğun, acının şehri olarak hafızasında kalmış olsa da bu şehir ona eserlerinde ilham kaynağı olur. "Dublin, onun öykülerinden, bir mekân, fon değil, her şeyin izahı için en temel başvuru kaynağı, bir öznedir" der Tosun (2009: 359). Yazarın 1914'te yayımlanan ve 15 öyküden oluşan *Dubliners* adlı eserinde 20. yüzyılın ilk yarısında İrlanda'daki orta sınıfın mücadelesi ve dönemin hakim milliyetçilik duygusu gözler önüne serilir. Şehre özgü detaylarla süslenen eser Dublin'i adeta okuyucunun ayağına götürür.

Joyce, her fırsatta modernizme eleştiriler yönelterek baskıya ve düzene karşı olduğunu gösterir, alışılmışın dışında kalıplar kullanmayı yeğler. Yazarın İrlanda'ya özgü duygu ve düşüncelerini özetlediği *Dubliners* eserinde yenilikçi olmayan bir üslup ve sade bir dille yazar. Yer yer eski İrlandaca'nın etkileri de görülür. Eserin içinde yer alan hikâyelerin hepsi de baştan sona kültürel öğelerle donatılmıştır. Yazar, Dublin'e sırasıyla çocukluk, gençlik, olgunluk düzeylerinde bakar ve son olarak onun toplumsal hayattaki yerini irdeler. Kitapta sıradan hayatlar üzerinden bir toplumun tarihini, kültürünü ve mağduriyetini işler. Hikâyelerin her birinde farklı konular işlense de hepsinde mutlaka ortak bir yön vardır: karakterlerin yaşadıkları olumsuzluklar. Dublin'in çocukluğunu anlattığı öykülerden ilki olan "Kız Kardeşler", genç Jack'in ve onun hayatında derin etkisi olan bir rahibin öyküsüdür. Hikâyede rahip kutsal kadehi kırmasının verdiği suçluluk duygusuyla ölümü ve bu ölümün Jack ile ailesi üzerinde yol açtığı sarsıntı konu alınıyor. Bütün öykülerinde olduğu gibi "Kız Kardeşler"de de yazar Dublin'e özgü düşüncelerini ve Dublinli olmayı adeta satır satır işliyor.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada James Joyce'un *Dubliners* adlı eserin 1987 yılında Murat Belge ve 2015 yılında Merve Tokmakçıoğlu tarafından yapılmış Türkçe çevirilerinde "Kız Kardeşler" adlı kısa öykü kültür bağlamında incelenmiştir. Çalışmada yararlanılan kültürel öğeler, Nida'nın öne sürdüğü ve daha sonra Newmark tarafından geliştirilen aşağıdaki maddelere göre sınıflandırılmıştır. Öncelikle orijinal eserdeki kültürel öğeler incelenmiş ve bu kapsamda 30 adet yapı saptanmıştır. Daha sonra aynı öğelerin Türkçe karşılıkları sırasıyla çeviri eserlerde tespit edilmiştir.

1. Çevresel unsurlar (iklim, mevsimler, rüzgarlar, ovalar vb.)
2. Maddi Kültür Bileşenleri
  - 2.1. Yiyecek:
  - 2.2. Giyecek
  - 2.3. Şehir ve köyler
  - 2.4. Ulaşım araçları
3. Sosyal kültür
  - 3.1. İş yaşamı
  - 3.2. Özel yaşam
4. Kuruluşlar, gelenek-görenekler, etkinlikler, süreçler, kavramlar
  - 4.1. Siyasi ve idari konular
  - 4.2. Dini konular
  - 4.3. Sanatsal konular
  - 4.4. Deyimler ve kalıp ifadeler
5. Davranışlar ve gelenek-görenekler (Newmark, 1988b: 95)

Çevirmenlerin kültürel unsurları çevirirken kullandıkları stratejiler yine Newmark'ın sınıflamasından yararlanılarak derlenmiştir (Ağıldere&Yener, 1999):

1. Sözcüğü sözcüğüne çeviri [literal translation] : Kültürel unsur, isim, öbekler, cümle ve yan cümleler hedef kültürdeki eşdeğerlikleriyle çevrilir.
2. Aktarım [transference] : Hedef kültürde karşılığı olmayan coğrafi, tarihi yer ve isimler, unvanlar, gazete, kitap ve dergi isimlerinin karşı kültüre taşınmasıdır.
  - 2.1. Anlamı daha açık bir şekilde ifade etme, ikileme (anlam+açıklama)
  - 2.2. Tek bir sözcüğü iki sözcükle ifade etme (sözcük+tek kelime açıklama)
3. Açıklama [explanation] : Kültürel unsurların daha iyi anlaşılması için sözcükler ya da kavramların eklenmesi.
  - 3.1. Metin içine açıklama ekleme
  - 3.2. Dipnot kullanma
4. İşlevsel çeviri [neutralization, functional equivalent] : Okuyucuya sorun oluşturmayacak evrensel bir terimle kültürel unsurların karşılanması.
5. Uyarılma [adaptation] : Kaynak unsurların, hedef kültürdeki bir benzeriyle karşılanmasıdır.
  - 5.1. Kaynak dildeki kültürel öğeye hedef dilde anlamsal ve işlevsel yönden uygun bir karşılık bulmak
  - 5.2. Kaynak dildeki kültürel öğeyi hedef dile uyarlamak
6. Çıkarılma [Deletion] : Kültürel unsur çevirmence bir sakınca görülmeyle hedef metinden tamamen çıkarılır.

Son olarak, tespit edilen kültürel öğelerin çeviri eserlerdeki karşılıkları birbiriyle kıyaslanarak çevirmenin nasıl bir yöntem izlediği, yerleştirme-yabancılaştırma unsurlarından hangisine yakın bir tavır sergilediği ortaya konmaya çalışılmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, “Kız Kardeşler” adlı öyküde tespit edilen 30 adet kültürel unsuru Newmark’ın kategorize ettiği başlıklar altında çevirileriyle birlikte sunulacak, yine Newmark tarafından belirlenen çeviri stratejilerine göre numaralandırılacaktır. Türkçe çeviri ifadeleri, MB (Murat Belge) ve MT (Merve Tokmakçioğlu) kısaltmalarıyla verilecektir. Amaç, eserdeki yoğun kültür öğelerini açığa çıkararak çevirmenlerin süreç boyunca nasıl bir tutum takındıklarını, hangi stratejileri kullandıklarını ve bu stratejilerden yola çıkarak karar verme aşamalarındaki etki faktörlerini incelemektir.

1. Çevresel unsurlar:

- a) I felt my soul receding into some pleasant and vicious region. p.6

MB: Ruhumun hoş ve sefih bir beldeye çekildiğini duydum,... p.17 (str.1)

MT: Ruhumun zevkli ama fena bir yere doğru uzaklaştığını hissettim. p.16 (str.4)

Belge, “region” kelimesinin sözlük anlamını kullanarak somut bir sözcük tercih etmiş ve 1. stratejiden yararlanmış, buna karşılık Tokmakçioğlu duruma daha uygun ve işlevsel bir soyut karşılık seçerek 4. stratejiyi kullanmıştır.

2. Maddi kültür bileşenleri:

2.1. Yiyecek:

- a) While my aunt was ladling out my stirabout he said, ...p.4

MB: Teyzem tabağıma çorbamı koyarken...p.16 (str.4)

MT: Teyzem yulaf ezmesini kaşık kaşık tabağıma koyarken... p.14 (str.1)

Burada İrlanda’ya özgü bir yemek olan “stirabout” kelimesi Belge tarafından herhangi bir kültüre ait olmayan “çorba” terimiyle karşılanarak 4. stratejiden yararlanılmıştır. Tokmakçioğlu, kelimesinin kaynak kültürdeki tam karşılığı olan “yulaf ezmesi” ifadesini kullanarak sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmış, yani 1 numaralı stratejiden yararlanmıştır.

- b) Nannie went to the sideboard and brought out a decanter of sherry and some wine-glasses. p.8

MB: Nannie büfeden şeri sürahiyle birkaç şarap kadehi çıkarırken...p.21 (str.1)

MT: Nannie de büfeden şeri şişesi ve birkaç şarap kadehi çıkardı. P.20 (str.1)

Bir şarap türü olan “sherry” ve onun için özel olarak kullanılan sürahi anlamındaki “decanter” kelimeleri her iki çevirmen tarafından da sözlük anlamlarıyla okuyucuya sunulmuş, her ikisi de 1. stratejiden yararlanmıştır.

2.2. Giyecek:

a) A crape bouquet was tied to the doorknocker with ribbon. p.6

MB: Kapının tokmağına kurdele ile bir yas buketi bağlanmıştı. p.18 (str.6)

MT: ...krepeden bir yas demeti kurdele ile kapı tokmağına bağlanmıştı. p.16 (str.1)

Krep kumaştan yapılan yapay çiçekleri tasvir etmek için kullanılan “crape” sözcüğü Belge tarafından 6. strateji kullanılarak cümleden çıkarılmıştır. Tokmakçioğlu kelimenin bire bir karşılığını kullanarak 1. stratejiden yararlanmıştır.

b) ...different vestments worn by the priest. p.7

MB: ...rahibin giydiği çeşitli kılıklar... p.19 (str.4)

MT: ...papazların neden farklı kıyafetler giydiğini... p.17 (str.4)

“Vestment”, rahiplerin giydiği bir tür kıyafete verilen addır. Burada her iki çevirmen de 4. stratejiden yararlanarak kelimenin karşılığı olarak daha genel ve işlevsel tabirler (kılık, kıyafet) kullanmışlardır.

2.3. Şehir ve köyler: Bu kategoride herhangi bir kültürel öğeye rastlanmamıştır.

2.4. Ulaşım araçları: Bu kategoride herhangi bir kültürel öğeye rastlanmamıştır.

3. Sosyal kültür:

3.1. İş yaşamı:

a) ...wrote out the notice for the Freeman's General...p.9

MB: ...Freeman's General'a ölüm ilanını yazdı...p.22 (str.2)

MT: ...gazeteye ölüm ilanını verdi...p.21 (str.3.2)

Belge, 2. stratejiden yararlanarak gazetenin adını olduğu gibi aktarmış, yalnız bu aktarımın yanına herhangi bir açıklama eklememiştir. Tokmakçioğlu ise önce 4. stratejiden yararlanarak kelimeyi işlevine göre “gazete” olarak ifade etmiş, aynı zamanda da 3.2. strateji doğrultusunda bir dipnotla Joyce’un aslında ne kastettiğini ve gazetenin İrlanda kültüründeki yerini açıklamıştır.

3.2. Özel yaşam:

a) Perhaps my aunt would have given me a packet of High Toast...p.6

MB: Belki teyzem ona bir paket enfiye yollamış olurdu...p.18 (str.4)

MT: Bazen de teyzem benle kendisine bir paket enfiye göndermiş olurdu...p.17 (str.4)

Bir tür enfiye markası olarak adı geçen “High Toast”, her iki çevirmen tarafından da 4. strateji kullanılarak tarafsız bir kelime ile aktarılmıştır.

b) ...books as thick as the Post Office Directory... p.7

MB: ...Telefon Rehberi kadar kalın... p.19 (str.1)

MT: ...sarı rehber kadar kalın... p.18 (str. 5.2)

Murat Belge, 4. stratejiden yararlanarak kullanılan ifade için genel bir karşılık tercih etmiştir. Tokmakçioğlu ise hedef kültür için daha anlaşılır bir ifade olan “sarı rehber” çevirisiyle 5.2. stratejiden yararlanmıştır.

c) Mr. Cotter here has just told us. p.5

MB: Az önce Mr Cotter haber verdi. p.16 (transference)

MT: İşte Bay Cotter az önce söyledi. p.14 (str.1)

İngiliz kültüründe bir çeşit hitap şekli olan “Mr.” kısaltması Belge tarafından aynen aktarılmış, yani 2 numaralı strateji kullanılmıştır. Tokmakçioğlu ise sözcüğün bire bir karşılığı olan “Bay” ifadesini kullanarak 1. stratejiden yararlanmıştır.

4. Kuruluşlar, gelenek-görenekler, etkinlikler, süreçler, kavramlar

4.1. Siyasi ve idari konular

- a) That's what I'm always saying to that Rosicrucian there. p.5

MB: Bizim şu büyücü filozofa da hep söylediğim bu zaten. p.17 (str.3.1)

MT: Ben bizim bu hayalpereste de derim...p.15 (str.4)

Burada felsefi bir terim olan "Rosicrucian" kelimesinin Türkçe'de tam bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu sebeple Belge öncelikle 5.1. stratejiden yararlanarak anlamsal ve işlevsel bir karşılık bulmuş (filozof), daha sonra da 2.1. stratejiyi kullanarak tek kelimelik bir açıklama ekleyerek (büyücü) anlamı açıklayıcı kılmıştır. Diğer yandan Tokmakçioğlu kelimeye işlevsel yönden uygun bir karşılık bularak 4. Stratejiyi kullanmıştır.

4.2. Dini konular:

- a) ...two candlesticks out of the chapel...p.9

MB: ...iki de şamdan aldı şapelden...p.22 (str.1)

MT: ...kiliseden...iki mumu getiren de oydu.p.21 (str.5.1)

Kaynak kültürün dini inanışından doğan kültürel bir kelime olan "chapel"i Belge kelimesi kelimesine çevirmeyi tercih ederken (1. strateji) Tokmakçioğlu uyarlama yaparak erek kültür için daha anlamlı bir kelime olan "kilise"yi tercih etmiş, yani 5.1. stratejiden yararlanmıştır.

- b) ...like the word gnomon in the Euclid and the word simony in the Catechism. p.4

MB: ...Euclid'deki basitai şemsiye kelimesi ya da Kateşizmdeki mekruh ticareti gibi. p.15 (str.1)

MT: Kateşizmdeki simony ya da Öklid'deki gnomon kelimeleri gibi... p.13 (str.3.2)

Erek kültüre tamamıyla yabancı olan bu ifadeler Belge tarafından 1. stratejiye göre çevrilmiş, kelimelerin sözlük anlamları verilmiştir. Buna karşın Tokmakçioğlu 3.2. stratejiyi kullanarak kelimelerin anlamlarını ve kaynak kültürdeki yerlerini dipnotta olarak açıklamıştır.

- c) ...as if to absolve the simoniac of his sin. p.6

MB: ...kutsallığı kirlettiği için işlediği günahı bağışlarken...p.18 (3.1)

MT: ...kutsal eşyaları satmaktan girdiği günahı affedecekmişim gibi...p.16 (3.1)

Türkçe'de tam bir karşılığı bulunmayan "simoniac" kelimesi iki çevirmen tarafından da metin içinde açıklamalı olarak verilmiş, yani 3.1. stratejiden yararlanılmıştır.

- d) ...he had explained to me the meaning of the different ceremonies of the Mass...p.7

MB: Mes ayininin çeşitli törenlerinin...anlamını açıklamıştı. p.19 (str. 2.2)

MT: Ayinin farklı bölümlerinin anlamlarını...açıklamıştı. p.17 (str.4)

Burada Belge 2.2. stratejiden yararlanarak kelimeyi tek kelimelik açıklamayla vermeyi tercih ederken Tokmakçioğlu 4. Stratejiyi kullanmış ve erek kültürde anlaşılır olması açısından işlevsel bir karşılık seçmiştir.

- e) The duties of the priest towards the Eucharist... p.7

MB: Rahibin kutsal şarap ve ekmek... görevleri... p.19 (str. 5.1)

MT: Bir papazın son akşam yemeği sırasındaki... görevleri... p.18 (str. 5.1)

Hristiyanlık'a özgü bir terim olan "Eucharist", her iki çevirmence erek dile uygun bir karşılıkla verilmiştir. Çevirisinde 5.1. stratejiden yararlanılmıştır.

- f) There he lay, solemn and copious, vested as for the altar... p.8

MB: İri yarı, ciddi bir yüzle, mihrapta yer almak üzere giyinmişçesine yatıyordu... p.20 (str. 4 ve 3.1)

MT: İşte orada mihrap kıyafetleri giydirilmiş...ciddi ve mebzul yatıyordu. p.19 (str. 4)

"Altar" kelimesi her iki çevirmen tarafından hangi dine mensup olduğuna vurgu yapılmadan 4. strateji kullanılarak "mihrap" diye çevrilmiş, buna ek olarak Belge 3.1. stratejiden yararlanarak "mihrapta yer almak üzere" ifadesiyle metnin içine açıklama eklemiştir.

- g) ...his large hands loosely retaining a chalice. p.8

MB: ...kocaman ellerine kutsal şarap tası şöylece tutuşturulmuştu. p.20 (str.2.1)

MT: ...büyük elleri ile kutsal kadehi gevşek gevşek tutarak... p.19 (str.2.1)

Ayinlerde kullanılan kadeh anlamına gelen “chalice” her iki çevirmen tarafından 2.1. strateji bağlamında “kutsal” açıklamasıyla birlikte verilmiştir.

h) Father O'Rourke was in with him a Tuesday and anointed him and prepared him and all. p.9

MB: Peder O'Rourke geldi salı günü, yağını sürdü, hazırladı, hepsini yaptı. p.21 (str.1)

MT: Papaz O'Rourke Salı günü onunla beraberdi; kutsal yağını sürüp onu takdis etti. Her şeyini hazırladı yani. p.20 (str. 3.1)

Dini bir ritüeli ifade eden “anoint” kelimesi Belge tarafından 1. strateji kullanılarak sözlük anlamıyla, Tokmakçıoğlu tarafından ise 3.1. stratejiye göre erek kültür için daha anlaşılır kılınarak açıklamasıyla birlikte verilmiştir.

i) ...I'd find him with his breviary fallen to the floor,... p.10

MB: ...tespihi yere düşmüş, ağzı açık...bir halde buluyordum. p.23 (str. 5.2)

MT: ...dua kitabı da yerde...ağzı açık şekilde bulurdum onu. p.22 (str. 4)

“Katolik dua kitabı” manasında kullanılan “breviary” Belge tarafından 5.2. strateji kullanılarak erek kültüre uyarlanmış ve “tespih” olarak çevrilmiştir. Tokmakçıoğlu ise 4. stratejiyi kullanarak sözcüğü bağımsız bir ifadeyle izah etmiştir.

j) And what do you think but there he was, sitting up by himself in the dark in his confession-box... p.11

MB: Gitmiş karanlığın içinde günah çıkarma kulübesine oturmuş... p.24 (str.5.1)

MT: Orada günah çıkarma odasında tek başına...oturuyormuş. p.23 (str.5.1)

Kilisede günah çıkarılan özel bölüm anlamına gelen “confession-box” hem Belge hem de Tokmakçıoğlu tarafından 5.1. strateji kullanılarak o bölümü ifade eden uygun karşılıklar bulunarak çevrilmiştir.

4.3. Sanatsal konular: Bu kategoride herhangi bir kültürel öğeye rastlanmamıştır.

4.4. Deyimler ve kalıp ifadeler

a) “I am not long for this world.” p.4

MB: Bu dünyada çok günüm kalmadı artık. p.15 (str.4)

MT: Ben bu dünyadan gidiciyim. p.13 (str. 5.2)

Belge, 4. stratejiyi kullanarak kalıp ifadeyi okuru rahatsız etmeyecek bir karşılıkla sunmuş, Tokmakçıoğlu ise erek kültüre daha yakın başka bir kalıp seçerek 5.2. stratejiden yararlanmış.

b) “God have mercy on his soul.” p.5

MB: “Allah rahmet eylesin” p.16 (str. 5.2)

MT: .... (str.6)

Belge burada “Tanrı” yerine “Allah” ifadesini kullanarak kalıp ifadeyi erek dile uyarlamış, yani 5.2. stratejiyi kullanmıştır. Öte yandan Tokmakçıoğlu ifadeyi metinden tamamen çıkararak 6. stratejiyi uygulamıştır.

c) Let him learn to box his corner. p.5

MB: Genç adam gençliğinin gereğini yapmalı. p.17 (str. 3.1)

MT: Kendini korumayı öğrensin. p.15 (str. 5.1)

Belge, deyimini açık bir şekilde anlaşılması için kaynak metni daha fazla sözcükle açıklamaya çalışmış, 3.1. stratejiyi kullanmıştır. Tokmakçıoğlu ondan farklı olarak 5.1. stratejiyi uygulayarak hedef dile anlamsal ve işlevsel yönden uygun bir karşılık bulmuştur.

d) R.I.P. p.6

MB: Huzur içinde yatsın. p.18 (str.1)

MT: Huzur içinde yatsın. p.16 (str.1)

Kısaltması verilen “Rest in peace” ifadesi her iki çevirmen tarafından sözcüğü sözcüğüne çevrilmiştir.

e) God be praised. p.9

MB: Tanrı'ya şükürler olsun. p.21 (str.5.1)

MT: Tanrı'ya şükür... p.20 (str.5.1)

Her iki çevirmen de 1. stratejiyi kullanarak kalıp ifadeyi sözlük anlamıyla vermişlerdir.

f) And I'm sure now that he's gone to his eternal reward... p.9

MB: Şimdi artık ebedi istirahatgahına gitti... p.22 (str.5.1)

MT: Eminim, Tanrı'nın rahmetine kavuştuktan sonra... p.21 (str.5.2)

Burada rahibin ölümün sonraki durumu ifade edilmek isteniyor. Her iki çevirmen de 5.1. stratejiyi uygulayarak hedef kültüre işlevsel yönden uygun bir karşılık tercih etmiştir.

g) The Lord may have mercy on his soul! p.10

MB: Allah rahmet eylesin! p.23 (str. 5.2)

MT: Tanrı ruhunu şad etsin! p.22 (str.1)

Belge kalıp ifadeyi hedef kültüre uyarlayarak 5.2. stratejiyi kullanırken Tokmakçioğlu 1. stratejiden yararlanmış ve sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmıştır.

h) Tiresome old red-nosed imbecile! p.5

MB: Can sıkıntısı, kırmızı burunlu ahmak! p.17 (str.1)

MT: Can sıkıcı ihtiyar, sarhoş aptal! p.15 (str.5.1)

Belge, kelimenin sözlük anlamından yola çıkarak 1. stratejiyi uygulamış, ancak Tokmakçioğlu kelimenin işlevine dikkat çekerek 4. stratejiyi kullanmıştır.

5. Davranışlar ve gelenek-görenekler

a) I knew that two candles must be set at the head of a corpse. p.4

MB: Ölülerin başucuna iki mum dikildiğini biliyordum p.15 (str.1)

MT: Ölünün başına iki mum konduğundan ... p.13 (str.3.2)

Dini bir gelenekten söz edilen bu cümleyi Belge 1.stratejide olduğu gibi aynen çevirmiş, Tokmakçioğlu ise 3.2. stratejiyi uygulayarak kelime anlamlarıyla çevirdiği ifadeyi bir gelenek olarak dipnotta açıklamıştır.

b) He had told me stories about the catacombs... p.7

MB: Katakomblar hakkında da... hikayeler anlatmış...p.19

MT: ...lahitler hakkında hikâyeler anlatırdı. p.17

Belge, kelimeyi sözlük manasıyla çevirmeyi tercih ederken (str.1), Tokmakçioğlu 5.1. stratejide belirtildiği gibi hedef kültürde anlamlı olacak bir karşılık seçmiştir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Dildeki kültür bileşenleri çeviri çalışmalarında son dönemlerde oldukça önem kazanmıştır. Dil ile kültürün iç içeliği göz önünde bulundurulduğunda bir dilden başka bir dile yapılan çeviri aynı zamanda kültürlerarası bir aktarım olarak da kabul edilir. Özellikle edebi çeviri alanının son derece kapsamlı olması, çevirmenlerin dilin içinde bulunduğu sistematiği bir bütün olarak ele almasını ve kültürel bir ön-inceleme yapmasını gerekli kılar. Even-Zohar'ın da Çoğuldizge kuramında öne sürdüğü gibi çeviri öncesi ve sonrası süreçlerde toplumsal bağlamın rolü büyüktür. Buradan yola çıkarak *Dubliners* yapıtında yer alan "Kız Kardeşler" öyküsü incelendiğinde derin kültürel izlerini taşıdığı İrlanda toplumuna özgü birçok unsuru barındırdığı görülmektedir. Bu çalışmada amaç, eseri Türkçe'ye kazandıran çevirmenlerden Belge ve Tokmakçioğlu'nun kaynak metne yaklaşımlarını uyguladıkları çeviri stratejileri ışığında belirlemektir.

Çeviri stratejisi, "çevirmenlerin bir metni seçerken ve çevirirken o metne yaklaşımları ve aktarım sırasında benimsedikleri birtakım yöntemler" olarak ifade edilir (Gürçağlar, 2011:38). Birtakım genel ve özel çeviri stratejisi adı altında çevirmenlerin kullandıkları çeşitli yöntemler mevcuttur. Bu çalışmada çevirmenlerin sıklıkla uyguladıkları stratejiler Newmark'ın belirlediği kriterler bağlamında tespit edildi. 30 adet kültürel öğenin çevirisi 6 stratejiye göre değerlendirildi ve bunun sonucunda iki çevirmenin de

eserinde her bir stratejiye en az bir kere yer verdiği görüldü. Çoğunlukla dini öğelerin yer aldığı kaynak metnin çevirisinde Belge en çok “sözcüğü sözcüğüne çeviri”, ardından “işlevsel çeviri” stratejilerini kullanmıştır. Buna karşın Tokmakçioğlu’nun yararlandığı stratejilere bakıldığında “işlevsel çeviri” ve “uyarlama” stratejilerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak Belge’nin kaynak dilin özelliklerini korumaya yönelik bir yaklaşım sergilediği, Tokmakçioğlu’nun ise daha çok erek kültürün beklentilerini karşılamaya yönelik çeviri stratejileri kullandığı sonucu çıkarılabilir. Her iki çevirmen tarafından da “işlevsel çeviri” stratejisi en çok başvurulanlar arasındadır. Bu da yazarların yarattıkları metnin işlevsel olmasına önem verdiklerini göstermektedir. Diğer bir deyişle, metnin okuyucu için sorun oluşturmayacak öğeler içermesine özellikle dikkat edilmiştir. Ancak, Belge’nin diğerlerine oranla en fazla “sözcüğü sözcüğüne çeviri” stratejisini uygulaması, onun kaynak kültürle hedef kültür arasında bir nevi denge kurmaya çalıştığını akla getirir. Onun çalışmasının önsözünden yola çıkarak Joyce’un kişiliğine, eserlerine ve üslubuna ilişkin bir ön bilgiye sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. O, hikâyelerin derinliğinin farkındadır ve “Kız Kardeşler”e dair şu çıkarımda bulunur: “Papazın kılığında söz ederken [Joyce’un] değindiği ‘yeşilimsilik’ İrlanda’nın ulusal rengi olarak birçok eserinde, bağlama göre değişen anlamlarla, sık sık başvurduğu bir simgedir.” (1987, s.6)

Hangi stratejilerin yoğunluklu olarak kullanıldığını tespit ettikten sonra ele alınması gereken bir diğer önemli unsur da kullanılan bu stratejilerin seçiminde etkili olan faktörlerdir. Çevirmenin amacı, kaynak ve hedef kültüre dair izlenimleri ve yaklaşımı, okurun beklentileri sözcük seçiminde ve hedef metni oluşturmasında önemli rol oynar. Bunun yanı sıra, kültürel öğelerin metin içinde kullanılma sıklığı, kültürel öğelerin önceden kabul edilmiş karşılıklarının olup olmadığı, kültür unsurunun metin ve bağlam içindeki ehemmiyeti gibi faktörler de çevirmenin göz önünde bulundurduğu etkenler arasındadır (Ağıldere ve Şener, 1999). Bütün bu faktörleri bu çalışma içerisinde değerlendirmek mümkün görünmese de çeviri stratejilerinin hangi durumlarda kullanıldığı bu konuda yapılacak çalışmalara ışık tutacaktır.

5. KAYNAKÇA

- Ağıldere, S. & Yener, Ş. (1999). The Problem of Translation of Cultural Features into English and French in Yaşar Kemal’s Works, Ortadirek, The wind from the Plain and Le Plier. 1th Int. International Hacettepe Conference. Cultural Encounters and Cultural Differences. Beytepe-Ankara.
- Aixela, J. F. (1996). Culture-specific items in translation. In R. Alvarez, & C. A. Vidal (Eds.), *Translation, power, subversion* (pp. 52-78). Frankfurt: Multilingual matters.
- Baker, M. (1997). *The Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London/New York: Routledge.
- Bassnet, S. (1992). *Translation studies*. London/New York: Routledge.
- Davies, E. E. (2003). A Goblin or a dirty nose: The treatment of culture-specific references in translation of the Harry Potter books. *The Translator*, 9(1), 65-100. doi: 10.1080/13556509.2003.10799146
- Even-Zohar, I. (1978/2004). ‘The position of translated literature within the literary polysystem’, in L. Venuti (ed.) (2004), pp. 199–204.
- Gürçağlar, Ş. (2011). *Çevirinin ABC’si*. İstanbul: Say Yayınları
- Haldan, A. & Mutlu, G. (2014). Yaşar Kemal’in ‘Hüyükteki Nar Ağacı’ adlı Eserinin ‘Granatapfelbaum’ adlı Çevirisine Dilsel, Toplumsal ve Çeviribilimsel Bir Bakış. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 12, 26-46.
- Joyce, J. (1987). *Dublinliler* (Çeviren: M. Belge). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Joyce, J. (2015). *Dublinliler* (Çeviren: M. Tokmakçioğlu). İstanbul: Aylak Adam.
- Bassnett, S. & Lefevere, A. (eds) (1990) *Translation, History and Culture*, London and New York: Pinter.
- Munday, J. (2001). *Introducing translation studies*. London and New York: Routledge.

- Munday, J. (2009). *The Routledge companion to translation studies*. USA and Canada: Routledge.
- Newmark, P. (1988a). *Approaches to translation*. UK: Prentice- Hall International. Prentice Hall International.
- Newmark, P. (1988b). *A textbook of translation*. New York and London: Prentice- Hall.
- Nord, C. (1997). *Translating as a purposeful activity: Functionalist approaches explained*. UK and USA: St. Jerome Publishing.
- Reiss, K. (1981). Type, kind and individuality of text: Decision making in translation. (Çeviren: S. Kitron). *Poetics Today*, 2(4), 121-131.
- Tosun, N. (2009). Dublin'in Bilinçaltı: James Joyce. *Hece: Şehirlerin Dili*, 18, 359-368. Alınan yer <http://tosunnecip.blogcu.com/dublin-in-bilincalti-james-joyce-necip-tosun/5542615>
- Toury, G. (1978/2004) 'The nature and role of norms in literary translation', in L. Venuti (ed.) (2004), pp. 205-18.
- Venuti, L. (1995) *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, London and New York: Routledge.
- Vermeer, H. J. (2000). Skopos and commission in translational action. In L. Venuti (Ed.), *The translation studies reader* (pp. 221-232). London: Routledge.
- Williams, J. & Chesterman, A. (2002). *The map: A beginner's guide to doing research in translation studies*. Manchester: St. Jerome Publishing.